

Kósa András

ROMÁNIA ÉS A NATO-INTEGRÁCIÓ

Románia számára az euro-atlanti integráció, a nyugati integratív szervezetekbe való betagolódás szándéka lényegében az 1989 utáni politikai értékválasztás eleme lett. Nem feltétlenül természetes eleme, mert Románia elmúlt évtizedben követett politikája során sokszor megkérdőjeleződött euró-atlanti elkötelezettsége. Az elmondható viszont, hogy az ország felzárkózásának csak egyik vonulata az Északatlanti Szerződés Szervezetéhez (NATO) való csatlakozási szándék. A probléma másik oldalát természetesen az Európai Unió- hoz (EU) való közeledés jelenti, de az egyre jobban determinált biztonságpolitikai mozgástérben a legfontosabb állomás a NATO-tagság. Éppen ezért az alábbiakban igyekszem végigkövetni Románia NATO-hoz való közeledését, az elmúlt évtized fontosabb állomásait, illetve az elemzés második felében kitérek a prágai csúcstól megélt időszak legfontosabb NATO integrációs dimenzióira, Románia csatlakozásának legfontosabb támogatóira, a NATO-bővítés különböző doktrínáira.

Románia történelmi helyzete

Az 1989-es eseményeket követően a belpolitikai kérdések kerültek túlsúlyba a román politikai életben. A politikai pártok alakulásának „hőskorában” a legkülönbözőbb politikai törekvések csaptak össze, a küzdelmek egyik legfontosabb állomása – biztonságpolitikai szempontból is – az 1990. márciusi marosvásárhelyi eseménysorozat. A konfliktus olyan etnikai (többség-kisebbség) konfliktust vetített előre, amely könnyen meghatározhatta volna az ország következő évtizedes történetét. Részint ez is történt. Hiszen az akkori román-magyar konfliktus olyan kihatással volt a román politikai életre, hogy az azóta is a politikai napirend fontos eleme. Így van ez még akkor is, ha elfogadjuk, hogy ez a folyamat 1996-ban, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) kormányzati szerepvállalását

követően átalakult. A lényegi kérdések azonban továbbra is befolyásolják a román politikai életet.

A romániai közéletnek létezik olyan társadalmi eleme, amelynek nincsenek etnikai vonatkozásai, hiszen az 1990. júniusi, majd a későbbiekben többször (utoljára 1999 telén) megismételt „bányászjárások” is a belső biztonság kérdéseit hozták előtérbe. Számos esetben komoly kormányválsághoz, illetve a kormány bukásához vezettek ezek a „szervezett bukaresti kirándulások”. Az ehhez hasonló belső konfliktusok Románia alapkérdéseit a volt Jugoszláviában történetekhez tették hasonlítottá, kiszámíthatatlanná téve az ország belső biztonságát.

Az egykori Securitate átalakulásából létrejött Román Hírszerző Szolgálat (SRI) inkább politikai elfogultságot mutatott, ahelyett, hogy a belső biztonsági kérdéseket komoly elemzés alá vetette volna. Hasonlóan működött a további hat titkosszolgálati intézmény is. Olyan erős volt a mindenkori kormánypártoknak a hatása ezekre a szervekre, hogy ez a körülmény valójában az egész román titkosszolgálati rendszer működését meghatározta, így belső politikai célok érdekében használtak titkosszolgálati jelentéseket és eszközöket (lásd Corneliu Vadim Tudor nyilatkozatát a palesztin fegyveresek romániai kiképzéséről, vagy a Nagy-Románia Pártban vezető szerepet betöltő egykori titkosszolgálati személyeket. Hasonlóan visszás állapotot mutat az is, hogy Magureanu egykori SRI-vezér leköszönése után politikai pártot alapított és részt vett a választási kampányban, illetve az, hogy a Nastase-kabinet nacionalista szárnya a Székelyföld „ elvesztését” szintén titkosszolgálati mozzanatokra hivatkozva fogalmazta meg).

Az 1989 decemberét követő mámor mindössze órákig tartott, a megváltás nem következett be. A román politikai diskurzus középpontjában azonban a „Nyugat-barát és demokratikus Románia, amelynek balkáni volta baleset csupán, afféle büntetésként ránk mért száműzetés” (Alina Mungiu-Pippidi, 1995) jelent meg. Románia európai meghatározottságának bizonyítása azonban ennél nehezebb feladatot jelentett, mert az elmúlt évtized valósága az ország számára illúzióromboló volt. A román nemzeti identitás kérdése olyan erővel merült fel, hogy ez hamarosan az egész demokratizálódási folyamat elsöprésével fenyegetett. Miként a balkáni államok nagyrésze, a román állam is befejezetlen produktumnak számít, amely komoly biztonságpolitikai kockázatot jelent a térségben. Bár az elmúlt évtizedben ezt a bizonytalansági tényezőt mégiscsak sikerült elfogadható mértékűre csökkenteni, azonban kérdéses, hogy a nyugati világ számára mennyire elfogadható a belső vilongásokkal tarkított instabil Románia. „Európa harmadik zónájának” részeként Románia nem számíthat eltérő elbírálásra, hiszen ebben a térségben a történelem folyamán hiányoztak a politikai kultúrák. Ernest Gellner szerint itt a politikai kultúra hiánya zárt kisebbségeket határozott meg, amelyek nem épültek be a társadalmak szerves egészébe, ez a zárt kisebbség egyértelműen megfigyelhető a Székelyföld esetében is.

Ez a térség peremvidéke volt a nagy birodalmaknak (Róma és Bizánc, Oszmán Birodalom és Osztrák–Magyar Monarchia), civilizációk metszéspontján¹ helyezkedett el, még akkor is, ha nem értünk egyet Samuel Huntington civilizációk összecsapása elméletével (Huntington, 1998).

El kell fogadnunk, hogy a kisebbségi kérdésekre adott nacionalista válaszok újabb biztonsági kérdéseket hoztak előtérbe a magát nemzetállamként meghatározó Romániában is. És ebben a kontextusban Huntington valószínűleg jól látta, hogy az ilyen típusú biztonságpolitikai kihívások elkerülésére önmagában a demokratikus politikai szisztéma elterjesztése nem elegendő. Kérdés, hogy a történelmi ütközőzóna újra Románián keresztül húzódik-e, vagy Kelet-Közép-Európa integrálódása után sikerül a határt a Prut másik oldalára tolni?

Románia közeledése a NATO-hoz, 1989–2001

Ha Románia észak-atlanti integrációja érdekében tett lépéseit vesszük szemügyre, számos problémával szembesülünk. 1989 előtt teljesen egyértelmű volt a képlet, hiszen a Varsói Szerződés (VSZ) államai szemben álltak a NATO-val, a hidegháború amerikai–orosz leegyszerűsítése valójában NATO–VSZ szembenállást mutatott. Azonban a kommunista rezsimeket elsöprő, de legalábbis megingató 1988–1990 közötti események nemcsak a Varsói Szerződés felbomlását eredményezték, hanem az egykori kommunista tömb országai közül többen is a Nyugathoz való felzárkózást tűzték ki politikai-társadalmi-gazdasági célnak. Ebben a helyzetben Románia kissé kilógott a sorból, hiszen történelmi hagyományai ugyan ellentmondásosan kötötték a nyugati értékrendhez, azonban kívülről értékelve konszenzus alakult ki a politikai eliten belül azzal kapcsolatban, hogy az ország balkáni kötődését gyengíteni kell. Harmadik problémaként az Oroszországhoz való viszony jelentkezett, amely jóval több volt a szovjet érdekszférába való tartozásnál. Az 1990–1996 között hatalmon lévő kormányok nem törekedtek az Oroszországtól való egyértelmű eltávolodásra, sokkal inkább a semleges viszony kialakítását tűzték célul. Nem egyszer egyenesen az orosz történelmi barátság vált meghatározóvá, ennek hatására pedig nem tudott egyértelművé válni a Nyugathoz való közeledés sem. Ebben a helyzetben elmondhatjuk, hogy a hivatalos román külpolitika nem különbözött a kommunista időszak hagyományaitól, az ország utolsóként lépett ki a Varsói Szerződésből, jóval a londoni NATO-csúcs után (1990. július), ahol a tagok elsőként jelentették be, hogy a Szövetség katonai jellege ellenében integrációs és kooperációs elemeket kell erősíteni, és nyitni szeretnének a kelet-közép-európai államok irányába. Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország elsőként kérte a Varsói Szerződés felbontását és elsőként váltak NATO-taggá is. Ezekhez az államokhoz képest Románia a VSZ felbomlásának idején sokkal jobb pozícióban volt, hiszen az ő terü-

letén ekkor már nem állomásoztak szovjet csapatok. Mégsem vállalta a probléma felvetését, sőt a végsőig kitartott a Szerződés mellett.

A belső gazdasági-politikai-társadalmi reformok folyamatos halogatása miatt Románia kimaradt a Phare-program kiterjesztéséből is. A Phare 1990 júliusában bővült Csehszlovákia, Bulgária és Jugoszlávia bevonásával (Lengyelországban és Magyarországon ekkor már működött). Ennek megnevezett oka volt a marosvásárhelyi és bukaresti súlyos eseménysor, amely a jogállamiság kialakulásának problémáira mutatott rá.

A bomba 1991 tavaszán robbant, amikor Adrian Nastase (akkori külügyminiszter és jelenlegi miniszterelnök) Moszkvában aláírta az akkor még létező Szovjetunióval az Együttműködési és Jósomszédási Egyezményt. A szovjet diplomácia utolsó győzelmére 1991 áprilisában ugyancsak Moszkvában tették fel a koronát, amikor Ion Iliescu (akkori és jelenlegi államelnök) és Mihail Gorbacsov is kézjeggyel látta el a dokumentumot. Ez az esemény hosszú időre megpecsételte Románia nyugati megítélését, arról nem is beszélve, hogy a dokumentum tartalmazott egy kitétel, amely szerint egyik fél sem lép be olyan csoportba vagy szövetségbe, amelyet a másik fél ellenségesként ítélt meg. Ekkor még a NATO-Szovjetunió szembenállás határozta meg a nemzetközi politikai porondot. Ezzel az egyezményrel viszont Románia egyértelműen behatárolta saját mozgásterét. Megemlíthető, hogy Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország ugyanakkor visszautasította a Szovjetunió hasonló ajánlatát.

A következő években Románia nem tudta behozni a lemaradását, és egyértelműen az orosz érdekszféra részévé vált. Nem véletlen, hogy 1994-ben Henry Kissinger a *Welt am Sonntag* című német lapnak adott interjújában kifejtette, hogy a volt kommunista csatlós államok valójában Európához tartoznak, azonban el tudja képzelni, hogy Bulgária és Románia ezt az elméletet megkérdőjelezi, hiszen történelmileg is kapcsolódnak az orosz birodalomhoz. Történelmi tény, hogy Románia 1877-es nemzetközi elismerését követően diplomáciai kapcsolatokat elsőként az Orosz Birodalommal alakított ki (1878), ezt követően pedig a balkáni szomszédos államokkal: Bulgáriával és Szerbiával (1879). Ezek a lépések egyértelművé tették Romániának nemcsak földrajzi, hanem politikai-társadalmi kapcsolatát is a Balkánra.

Oroszországgal mindezek ellenére sem sikerült felhőtlen kapcsolatokat ápolni a 90-es évek első felében. Románia elsőként ismerte el a Moldvai Köztársaság függetlenségét 1991. augusztus 27-én, kikiáltásának napján. Azóta is vita van a két ország között a Moldvai Köztársaság státuszával kapcsolatban, míg Oroszország továbbra is saját érdekszférájában szeretné tartani Moldáviát és természetesen védeni szeretné az országban élő orosz kisebbséget, addig Románia történelmi igazságtételre hivatkozva sajátos kapcsolatokat szeretne ápolni Moldvai Köztársasággal, felelősséget érezve az ott élő moldáv többségi lakosságért. Ez a vita oda vezetett, hogy

a Szovjetunió felbomlása után hatályát veszített alapszerződést azóta sem sikerült újra megkötni Oroszországgal.

Az Oroszország által sérelmezett következő román döntésre 1993 februárjában került sor, amikor az EU-val megkötötték a csatlakozási megállapodást. A szembenállást enyhítendő Iliescu az aláírás pillanatában erőteljesen támadta az EU-t és kijelentette, hogy Románia lemaradásáért az EU felelős.

A kilencvenes évek első felében Románia az Oroszország és az EU közötti ütközőzóna szerepét vállalta fel, több rokonszenvvel Moszkva irányában. 1994-re véglegesen kiderült, hogy Románia megint rossz lóra tett, ekkor a politikai diskurzusban nyugat-barát elemek kezdtek túlsúlyba kerülni. Ám a Nicolae Vacaroiu (jelenleg a szenátus elnöke) vezette kormány működésében nem történt egyértelmű változás. A politikai elit igyekezett napirenden tartani a NATO-bővítés kérdését, azonban ez sem változtatta meg a román külpolitika alapelveit. Miközben a nacionalista indulat 1994–1995 között Romániát Szlovákia felé tolt el, és sajátos szövetség jött létre a két ország között, amely elsősorban Magyarország határon túli magyar politikája – kiemelten az Európa Tanács 1201-es ajánlásának életbe lépése – ellen irányult. A két kormánynak sikerült megállapodnia abban, hogy a magyar diplomácia „nagy hatalmi” törekvéseire hivatkozva nem írják alá az alapszerződést Magyarországgal. Romániának sikerült is elgáncsolnia a megbeszéléseket, azonban Szlovákia és Magyarország 1995-ben Párizsban aláírta az alapszerződést. Ezt az újabb diplomáciai malört Teodor Melescanu akkori külügyminiszter soha nem ismerte el.

1995 júniusában Snagovon találkoztak a parlamenti pártok vezetői, és fogadtak el közös politikai nyilatkozatot, amely Románia nyugati orientálódását és az euró-atlanti integrációt helyezte előtérbe. Ezzel együtt elmondható, hogy Romániának nem volt koherens, átlátható és követhető integrációs stratégiája, sőt a Snagovi Nyilatkozat is mindössze tartalom nélküli deklaráció volt, követhető feladatok megjelölése nélkül.

A következő lépés az 1996. szeptember 16-án Temesváron aláírt Román–Magyar Alapszerződés lett, amely sokak szerint politikai húzás volt Iliescuék részéről, hiszen a választási kampány miatt igyekeztek a lehető legközelebb tolni a választások időpontjához, mert az aláírás ténye komoly politikai tőkét jelenthetett a kormánypárt számára. Ehhez természetesen szükséges volt a nemzetközi nyomás is. Előtte kétoldalú alapszerződést csak Bulgáriával 1992-ben és Jugoszláviával 1996. májusában sikerült tető alá hozni. A külföldön hitelét veszített román kormány a választási évben erősített rá a kétoldalú alapszerződések megkötésére, ami NATO csatlakozási követelmény is volt.

Az 1996 novemberében hatalomra került Demokratikus Konvenció (CDR) sem volt felkészülve a NATO-csatlakozás politikai programjának kidolgozására, hiszen a 2000-ig meghatározott Makrostabilizációs és Fejlődési Programban mindössze

egy oldal foglalkozott a NATO-csatlakozás kérdésével (Programul de macrostabilizare si de dezvoltare a Romaniei pana in anul 2000, p.114). Ennek ellenére hatalmas elvárással indult a Ciorbea-kormány, amely egyrészt a belső reformok gyors elindítását ígérte, ugyanakkor Románia külpolitikai kapcsolatait is rendeznie kellett, mindenek előtt az EU-val. Be kellett bizonyítani, hogy működő piacgazdaságot építenek az országban, hiszen ez az EU- és NATO-csatlakozásnak is kizáró feltétele volt².

A román politikai elit legnagyobb kihívása az 1997. júliusi, madridi NATO-csúcs volt, amelyen Romániának ugyan nem voltak reális esélyei a csatlakozásra, azonban a kormány erőteljes kül- és belpolitikai offenzívát indított a cél elérése érdekében. Továbbra sem mondható el, hogy cselekvési terv készült volna, sokkal inkább a pusztá diszkurzív jelenlétre építették a diplomáciai offenzívát. Az egykori demokratikus ellenzék komoly nyugati támogatottságra számíthatott, azonban ez a szimpátia sem volt elég a csatlakozásra. Egyetlen komoly előrelépés az Ukrajnával 1997. júniusában megkötött alapszerződés volt, amelynek gyors aláírásán nagyon érződött a „NATO-kampány” hatása. Ekkor már a szomszédok közül csak az igazán problémás Moldvai Köztársasággal nem sikerült tető alá hozni az egyezményt, és természetesen ott volt az orosz megegyezés hiánya is, amely állam minden más poszt-kommunista, NATO-tagságra áhítozó állammal aláírt kétoldalú alapszerződést.

Ebben a helyzetben a román diplomácia egyértelmű győzelemként értékelte, hogy Romániát megnevezték mint második körös csatlakozásban eséllyel indulót. 1996 előtt ezzel sem lehetett számolni, ugyanakkor az ambiciózus román kormány-nak valamiféle gesztust kellett tennie, amellyel a kimaradás belpolitikai elfogadottságát növelhette volna. De a madridi csúcs után komoly belpolitikai földrengés futott végig Románián és a Ciorbea-kormány megbukott. Ezt követően a populista Radu Vasile alakíthatott kormányt, a rendkívül színes koalícióban pedig egyre gyakoribbá váltak a belső ellentétek. Hiába volt a nyugati támogatás, hiába érkezett Clinton amerikai elnök Bukarestbe és mondott beszédet több tízezres tömeg előtt, a következő években a román kormány folyamatos kudarcokat szenvedett, nem sikerült megállapodnia a Világbankkal, sem pedig a Nemzetközi Valutaalappal. Komoly gazdasági problémák keletkeztek, amelyek immár nemcsak a lakosság szociális helyzetének egyre súlyosabb romlását eredményezték, hanem az ország fizetésképtelenségével fenyegettek. Ugyanakkor nem sikerült a belső társadalmi feszültségeket sem enyhíteni, így egy évvel a választások előtt újabb kormánycserére került sor. A Román Nemzeti Bank kormányzóját, Mugur Isaurescut nevezte ki kormányfőnek a köztársasági elnök, aki technokrataként gazdasági alapokra helyezte a kormány munkát, és mindenekelőtt a pénzügyi egyensúly visszaállítását szorgalmazta. A gazdasági kérdések előtérbe kerülésével egy időben a kormány prioritásai közül kimaradt az elengedhetetlen haderő-reform, többször változott a honvédelmi miniszter is, az ország pedig nem tudta teljesíteni a NATO-nak tett vállalásait.

Ebben a helyzetben került sor a térség azóta is vitatott, nemzetközi léptékű konfliktusára: a koszovói válságra. Kitörésekor Románia mind bel-, mind külpolitikai szempontból nehéz helyzetben volt. A gazdasági mutatók évek óta folyamatosan romlottak, a nemzetközi kötelezettségeket, kölcsönöket és kamatokat azonban Románia a korábbi, szigorú feltételek mellett is mindenképpen kifogástalanul akarta teljesíteni. Ebben a helyzetben a kormány csak az államháztartás kiadásainak radikális csökkentését látta célravezetőnek. A szociális ellátás további romlása, a munkanélküliség növekedése, az életszínvonal folyamatos süllyedése a román társadalomban növekvő feszültségeket okozott. Ugyanakkor külpolitikai szempontból Romániának mindenképpen bizonyítania kellett nyugati elkötelezettségét, amit meg is tett azzal, hogy még 1998-ban átengedte a légterét a NATO csapatainak. Ekkor született meg a román Parlament döntése arról is, hogy 250 román katonát küldenek Koszovóba békefenntartó és humanitárius akciókra, az esetleges hadműveletek lezárása után. Ugyanakkor Románia folyamatos diplomáciai erőfeszítéseket tett a koszovói válság megelőzésére, majd rendezésére. Tiranában és Szkopjében többször tárgyalt a román külügy-, illetve hadügyminiszter. A bukaresti döntéshozók azonban Milosević-tyel kapcsolatban várakozó állásponton maradtak. A legerősebb nyomást 1999-ben fejtette ki Bukarest, amikor Emil Constantinescu román államelnök, bolgár és török kollegájával közösen levélben fordult Milosević-hez, amelyben a kelet-közép-európai válság veszélyeire figyelmeztették³. Ezzel párhuzamosan Victor Babic akkori védelmi miniszter kizárta annak lehetőségét, hogy Románia fegyveres erővel részt vegyen a koszovói hadműveletekben, és engedélyezte a orosz repülőegységek átkelését Románián (igaz ehhez megvárta a NATO–orosz egyezmény megkötését). Rögtön a konfliktus megkezdése után a román állam hivatalosan is jelezte, hogy nem hajlandó 3-4000 koszovói menekültnél többet fogadni az országban, és kérte a Szövetséget a felmerült költségek megtérítésére, ami Nyugat-Európában neheztelést váltott ki. A menekültáradat Romániát végül is elkerülte, a koszovói albánok nagy része inkább nyugati országokba kívánt távozni, ez azonban nem változtatott a nyilatkozatot követő negatív értékeléseken.

A román belpolitikai életben sem volt konszenzus a koszovói válsággal kapcsolatban, Iliescu fontos ideológiai és gazdasági partnernek tekintette Jugoszláviát, így a NATO-hadműveletek megkezdése idején enyhíteni igyekezett az ellenséges hangvételt, a sajtóban pedig igyekezett erőteljesen markáns NATO-ellenes megfogalmazásokat használni. Teodor Melescanu viszont hiányolta a NATO részéről a biztonsági garanciákat, de túlzottnak érezte a román elkötelezettség és a részvétel mértékét is.

A belpolitikai viták mellett a román kormány a válság kezdetétől erőteljesen jugoszláv nyomás alatt is állt, hiszen Milosević többször is figyelmeztette nagykövétén keresztül a román államot, hogy egy esetleges NATO melletti egyértelmű elkötelezettséget a Jugoszlávia elleni agresszió támogatásának és a jószomszédi kap-

csolatok felbontásának tekint. Iliescu gyakran felemlegette az 1996-ban Jugoszláviával kötött alapszerződést, amely több pontban is kitért az ilyen jellegű kérdésekre.

A válság időszakában végzett közvéleménykutatások azt mutatták, hogy Iliescuék ügyesen lovagolták meg a lakosság várakozását is, hiszen a lakosság 84%-a a harci cselekmények azonnali beszüntetését kívánta, ugyanakkor soha ilyen alacsony nem volt a NATO-tagságot óhajtók száma (alig haladta meg az 50%-ot). A sajtó is erős nyomást gyakorolt azzal, hogy a román és a szerb nép hagyományos barátságáról, szolidaritásáról és vallási egységéről (ortodoxia) beszélt. Olyan populista vélemények is napvilágot láttak, amelyek szerint a NATO-belépés továbbra sincs elérhető közelségben, a harci eseményekből pedig csak az ártatlanok meghurcolása és fenyegetettsége marad meg. A kormány elszigeteltségét bizonyította, hogy száz román értelmiségi nyilatkozatot adott ki, amelyben egy független és szuverén ország (Jugoszlávia) és egy szabadságszerető nép elleni brutális katonai intervenciót emelték ki. Ha Románia ezt az akciót támogatja, elszigeteli magát Kelet-Európában – hangsúlyozták.

Iliescu ellentmondásos szerepét mutatta, hogy a belpolitikában oroszbarátként mutakozó politikus a nyugati sajtóban *Oroszok a Dunánál* című írásában felhívta a nyugatiak figyelmét a lehetséges orosz expanzió veszedelmeire is.

Az biztos, hogy a koszovói válság nem javított a térség biztonságpolitikai viszonyain, sőt a veszélyforrások mind a keleti, mind a nyugati határokon megnövekedtek. Anneli Ute Gabanyi elemzésében azt írta, hogy a józan román külpolitika nem gondolhat az ország geopolitikai helyzetének felértékelődésére, sokkal inkább az európai integráció folyamatának a meggyorsulásában bízhatott volna a koszovói válságot követően (Anneli Ute Gabanyi, 1999).

Leköszönése előtt a CDR–PD–RMDSZ kormánynak még sikerült aláírnia az évek óta húzódo alapszerződést a Moldvai Köztársasággal, ami azonban ebben a külpolitikai helyzetben inkább a szomszédos államnak volt fontos, mint Romániának, tekintettel arra, hogy Oroszországgal továbbra sem sikerült megállapodni.

A 2000 novemberi választásokat az 1990–1996 között hatalmon lévő, de folyamatosan nevet változtató, Iliescu személyével jellemezhető politikai tömörülés jelentős többséggel nyerte, de még így is csak kisebbségi kormányt alakíthatott az RMDSZ parlamenti támogatásával. Az egykori külügyminiszter, Adrian Nastase lett a miniszterelnök, aki erőteljes NATO-csatlakozási offenzívát indított a 2002. őszi prágai csúcsig. A koszovói válságban mutatott ellentmondásos, egyszerre NATO- és jugoszláv-barát megnyilvánulásainak köszönhetően a kilátások nem voltak valami fényesek, hiszen egyrészt az EU csatlakozási tárgyalásokban Románia továbbra is sereghajtó volt, az országjelentésekben pedig komoly elmarasztalásokat fogalmaztak meg. A gazdaság pangott, a privatizációban fennakadások voltak, a társadalom egyre súlyosabb szociális helyzetbe került, Románia nemzetközi megítélése pedig romlott, hiszen éppen azok kerültek hatalomra, akik erőteljesen Nyu-

gat-ellenes retorikát használtak, és 1990–1996 között valamint a koszovói háború idején pedig enyhén szólva kétértelmű kijelentéseket tettek. Ebből a kiindulópontból nem volt egyszerű Mircea Geoana fiatal román diplomata, egykori washingtoni nagykövet helyzete, akit a külügyi tárca vezetésére kért fel a miniszterelnök. A román külügyminiszter szinte azonnal erőteljes offenzívába kezdett, végigjárta a nyugati államok fővárosait (első útja egykori állomáshelyére, Washingtonba vezetett), mindenhol szövetségeseket keresett az országnak, sőt néhány hónapja Moszkvába is ellátogatott. Ugyanakkor 2001-ben Románia látta el az EBESZ elnöki tisztségét és a szervezet parlamenti elnöke Adrian Severin, a Ciorbea-kormány külügyminisztere lett. Ebből a külpolitikai kampányból Románia újra győztesen került ki, hiszen nemcsak elfogadtatta az új román kormányt, hanem sikeresen átvette az EBESZ elnökségét is, sőt külpolitikai szinten pozitívan került ki a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban Magyarországgal folytatott vitából is. Azonban ettől függetlenül nem tűnt úgy, hogy esélye lenne Romániának felkapaszkodnia a prágai NATO-expresszre, még akkor sem, ha Madrid után többször elhangzott a NATO-vezetők részéről, hogy Románia mindenképpen ott lesz a második bővítési körben. Azonban az 1997-et követő időszakban Románia semmilyen téren nem bizonyította NATO-csatlakozási felkészültségét: nem sikerült a gazdasági rendszer átalakítása, nem valósították meg a vállalt haderőreformot és néhol kétes pozíciót vállaltak a koszovói hadműveletek idején.

Románia helyzetén 2001. szeptember 11. változtatott, amikor új biztonságpolitikai helyzet alakult ki, amely felgyorsította a NATO-bővítés folyamatát. Ebben a helyzetben a román diplomáciának újra sikerült tőkét kovácsolnia abból, hogy egyértelműen kiállt az Egyesült Államok terrorizmus-ellenes politikája mellett és kiegészítő csapatokkal segítette az afganisztáni hadműveleteket. A New York-i és washingtoni terrortámadás eloszlatta a NATO-bővítés ellen szóló azon érvet, hogy a hidegháború után semmi sem fenyegeti az államok biztonságát, márpedig a NATO kiemelten védelmi szervezet, amely a tagállamok közös védelmén alapul. De Oroszország szeptember 11. utáni fellépése is eloszlatta a NATO-bővítést fenyegető legfontosabb aggályt, ugyanis egészen a múlt év végéig Oroszország minden olyan NATO-bővítés ellen állást foglalt, amely saját határaihoz közelebb vinné a nukleáris fegyvereket. Azóta tudjuk, hogy Vlagyimir Putyin vezetésével közeledés mutatkozik a NATO és Oroszország között és az orosz vezetés közel sem nyilvánul meg annyira ellenségesen, mint tette ezt néhány hónappal ezelőtt. Tehát az egyensúlyi állapot nem a NATO-bővítéssel fog felborulni. És politikailag is mindenképpen fontos szempont, hogy a Szövetség minél nagyobb területre való kiterjesztése biztonságot adjon a tagállamoknak. Ebből a politikai szempontból viszont komoly fenntartások is elhangzanak Romániával kapcsolatban, hiszen nem biztos, hogy Románia integrálásával a Szövetségen belüli biztonság növekedni fog, amennyiben Moldvai Köztársaságban 2002 elejétől komoly belpolitikai viszályok vannak, éppen a „ro-

mánbarát” és „Moszkva-barát” felek csapnak össze folyamatosan, nem egy esetben a kommunista moldáv vezetés Romániát teszi felelőssé a kialakult helyzetért. Márpedig a NATO nem szeretne egy konfliktusos helyzetben lévő országgal bővülni, arról nem is beszélve, hogy a nagyszámú romániai magyar kisebbség a román állam szemével nézve komoly biztonságpolitikai kérdéseket vet fel (lásd.: „Székelyföldön a román állam szuverenitása sérül” – jellegű parlamenti felszólalásokat és vizsgálóbizottságokat).

Mindehhez jön negatívumként, hogy az 1997-es bővítés bebizonyította: az újonnan felvett három állam (Csehország, Lengyelország és Magyarország) nincs katonailag felkészülve a NATO-ba való integrálódásra. Ezt a felkészültséget pedig illúzió lenne elvárni Romániától.

A világbiztonság kérdései

Természetesen 2001. szeptember 11. után megváltozott a NATO is, egyre inkább úgy tűnik, hogy veszít katonai jellegéből és politikai, biztonságpolitikai szervezetté alakul át. Ezt bizonyítja, hogy az Egyesült Államok szinte végig megkerülte a NATO-szövetségeseket az afganisztáni hadműveletekben, mindössze a nevezetes 5. cikkely életbe léptetését várta el, amely valójában politikai állásfoglalásként értékelhető. Az Egyesült Államok viszont újból bebizonyította, hogy az egyetlen katonai nagyhatalom, amely külföldön is érvényesíteni tudja saját érdekeit. Az új amerikai elnök, George W. Bush még szeptember 11. előtt bejelentette, hogy végső célja visszavonni minden olyan katonai erőt, amely olyan területeken állomásozik, ahol „nemzetállamok alakulásáról” van szó (ilyen eset Koszovó és Bosznia), sőt odáig ment a választási kampány során, hogy több alkalommal is hangoztatta: bármely amerikai haderőt csak globális biztonsági fenyegetés esetén szabad bevetni. Ugyanakkor nem hagyott kétséget afelől, hogy e feladatokat amúgy is csak az Egyesült Államok képes megoldani. Tudjuk, ez az elképzelés egyrészt kiváltotta az európai szövetségesek ellenállását, ugyanakkor az afganisztáni hadműveletek egyelőre elterelték a figyelmet erről az amerikai állásponttól (nincs szó a balkáni szerepvállalás további sorsáról). Azonban mindenképpen üzenetértéke van annak, hogy az új washingtoni felfogás szerint a Balkánért az európaiak a felelősek, sőt elvárják, hogy más esetekben is komolyabb támogatást nyújtsanak az amerikai csapatoknak.⁴ Ehhez a védelmi doktrínához kapcsolódik a Bush-kormányzat másik nagy vihart kavart döntése, amely szerint átfogó rakétavédelmi rendszert fognak kiépíteni az Egyesült Államok megvédésére.⁵

Az amerikai külpolitika kérdéseiben konszenzus alakult ki még szeptember 11. előtt, hiszen ahogyan William Pfaff fogalmazott, az amerikai külpolitika aktivizmusa és egyoldalúsága a belpolitikai vitákon túlmutatva ugyanabból az elképzelésből

indul ki. A wilsoni liberális körök (a Clinton kormánnyal szokás összefüggésbe hozni őket) célja az amerikai politikai és gazdasági befolyás külföldi kiterjesztése, de az unilaterális újkonzervatívok (ekként értékelik a Bush-kormányzatot) is hasonlóan gondolkodnak, szerintük akár erőszakkal is meg kell teremteni Amerika globális vezető szerepét, amely a globalizált világ jól felfogott érdeke is. Ezek a gondolatok már a NATO 1997-es bővítése idején is felszínre kerültek, hiszen akkor Clinton becsvágya és politikai eszméinek összekapcsolása miatt vált oly annyira fontossá a bővítés. De ezért sikerült olyan régiókban is bevetni a Szövetség katonai erejét, amelyek nem tartoznak a NATO szűk érdekszférájába. Mindezek az amerikai befolyás kiterjesztésének koncepcióját vetítették előre, amely „a hidegháború utáni washingtoni külpolitikai körök legfontosabb témája” (William Pfaff, 2001). Itt találjuk a magyarázatot arra, hogy a NATO-bővítés kérdésénél ma már olyan államok is szóba jöhetnek, amelyek egykor a Szovjetunió részét alkották, és szó van az Oroszországgal fenntartott kapcsolatok szorosabbra fűzéséről is, ami most már szintén amerikai prioritásnak számít.

Sokan mondják ma: „a világrend Amerika hegemoniáján alapul, nem pedig a hatalmi egyensúlyon”, a nemzetközi biztonsági rendszerek amerikai vezetés alatt állnak, és Amerika fogja össze ezeket. Több amerikai elméletet alkottak meg arról, hogy Amerikának példaképpé kell válnia a világban, de tagadják, hogy ezt a világot lehetséges egy centrumból irányítani. Az utóbbiaknál, az „exemplaristáknál” sarkosabb gondolatot fogalmaznak meg az ún. beigazolódás-elmélet képviselői, akik szerint Amerikának különleges kötelezettsége az emberiség megjavítása. Ezek az elméletek támasztják alá a katonai fellépéseket is, hiszen „A katonai erő, akkor is, ha nem mindig éri el a kellő hatást, alkalmas arra, hogy gátat vessen a rossznak.” A két elmélet közötti eltérés valójában a felhasznált eszközök minőségében található. Persze kérdés, hogy a hegemoniára való törekvések milyen mértékben valósulhatnak meg. Az viszont tény, hogy az európai szövetségesek komoly ellenállást mutatnak az amerikai nyomással szemben, és ez szeptember 11. után is csak politikai állásfoglalás terén módosult (nyilatkozatokban Európa teljes támogatásáról biztosította az Egyesült Államokat és szemet hunyt mindenféle túlkapás felett, de nem fogadta el az Irak megtámadását igazoló amerikai érveket). Nagy-Britanniát kivéve az európai szövetségesek úgy gondolják, hogy Amerika hegemon törekvése akadályozza az európai védelmi identitás kialakítását. Az Egyesült Államok minden kétséget kizáróan a leghatalmasabb és legbefolyásosabb állam marad a XXI. század első felében is, az egyetlen szuperhatalom, és gazdaságának hatalmas tartalékai vannak, amit a szeptember 11. utáni kilábalás is bizonyít.

Ami ebben a világpolitikai helyzetben a kelet-közép-európai államokat illeti, ők soha nem voltak az Egyesült Államok szövetségesei, azonban a Varsói Szerződésbe való kényszerítésük miatt erősen megnőtt Amerikával szembeni várakozásuk, ami 1989 után biztonsági garanciát is jelentett számukra, mindenek előtt Oroszország-

gal szemben. Ezt az „érzelmi” kötődést azonban a nyugat-európai és távol-keleti szövetségesek nem nézték ugyanolyan szemmel, mint a „rajongás” középpontjában lévő Amerika, és inkább látják szuverenitásuk korlátját a NATO-bővítésben. A NATO-bővítés csak az EU-integráció kiterjesztése után volt kívánatos Európában, azonban Amerika ebből a versengésből is győztesen került ki, hiszen újabb külső fenyegetettséget hozott fel érvként. Ilyenek voltak az Irak elleni hadműveletek 1990-ben, majd a jugoszláv rendezésben vállalt NATO-szerep, újabban pedig az afganisztáni beavatkozás. A domináns ideológia pedig a kultúrák harca lett, amikor pedig ez nem volt elég hatásos (a 90-es évek közepén), akkor a nemzetközi bűnözés, terrorizmus és drogkereskedelem került előtérbe. Szeptember 11. után viszont elsőszámú fenyegető tényezővé váltak a „gonosz államok” (lásd Bush beszédét, ahol a gonoszság tengelyéről beszélt.)⁷ A sokáig gyenge lábakon álló veszélyelméletek ráadásul véresen komoly fenyegetettséget jelentettek a New York-i és washingtoni terrortámadás után és közvetlen katonai akciók kiindulópontjává váltak. Állandó vita folyik arról, hogy mekkora hatása lehet ezekben a fegyveres beavatkozásokban az amerikai hadiipar lobbijának. Ezt támasztja alá az is, hogy Amerika rossz szemmel nézi az európai védelem kiépítésére tett törekvéseket, sőt a három új NATO-tagállam fegyvervásárlási stratégiáját is, amiért azok nem amerikai repülőgépeket akarnak venni.⁸

Szeptember 11. bebizonyította, hogy Amerika is sebezhető, sőt valójában éppen határain belül vált azzá, azonban külföldön továbbra is sebezhetetlennek számít. Amerika továbbra is „a világ megreformálásának misszióját követi” (William Pfaff, 2001) és közben nem hajlandó foglalkozni azzal, hogy belső feszültséget és ellenállást vált ki a világban, és egyre inkább a szövetségesei körében is. Ebben a helyzetben egyértelmű, hogy Amerika minden lehető eszközzel arra törekszik: a lehető legtöbb államot maga mellé állítsa, így a NATO-bővítésnek is ilyen politikai céljai lettek. Prágában kevésbé vették figyelembe a csatlakozó államok katonai felkészültségét. Ez volt Románia nagy lehetősége, azonban az már biztos, hogy ez már nem az a NATO, amelyikhez annak idején az ország csatlakozni szeretett volna.

A hidegháború után egy évtizeddel megvan az új ellenség: a terrorizmus. Az elhagyott folytatott küzdelem elég megfoghatatlan, ugyanakkor mégis egyértelmű. Ezzel egyidejűleg az egykori kommunista csatlósok számára a Nyugat idealizálása tovább folytatódik, közben pedig erősödnek a nemzeti és nacionalista erők, egyre gyakoribb az amerikai kultúra elleni fellépés. Valamiféle „újkeletű Nyugat-ellenesség” (Christian Haerpfe–Cezary Milosinski–Claire Wallace, 1999) jelent meg, amely azonban eltérő mértékű a különböző fejlettségű országokban. Például a NATO-hoz már csatlakozott vagy éppen csatlakozásra váró kelet-európai államokat kevésbé viseli meg az amerikai hegemonia, mint az egykori Jugoszláviát. A kelet-európai államok számára ma valójában három ország lép fel komoly fenyegető tényezőként: Oroszország, Egyesült Államok és kisebb mértékben Németország (ez utóbbi főleg

a Balkánon). Ezek közül mindössze Amerika jelent katonai fenyegetettséget (a szerbek érzik leginkább veszélyeztetettnek magukat), Németország főleg gazdasági ereje miatt vált ki ellenállást a térség országaiban (főleg a lengyelek, csehek és szerbek félnek tőle), míg Oroszország a történelem során mutatott expanzív törekvései miatt, illetve az országban uralkodó gazdasági és társadalmi káosz miatt (Oroszországtól a lengyelek, a románok és a horvátok félnek a leginkább). Ugyanakkor a Nyugat számára az ezekben az országokban élő nagyobb létszámú nemzeti kisebbség, valamint a növekvő arányú bevándorlás és a Balkán országaiból érkező menekültáradat jelent komoly biztonságpolitikai kihívást. Érdekes, hogy a Christian Haerpfé–Cezary Milosinski–Claire Wallace tanulmányában megjelent adatok szerint a kisebbségektől leginkább Jugoszlávia állampolgárai féltek, őket követik a szlovákok, akik veszélyforrásként ítélik meg a mintegy 600 000 fős, egy területen élő magyar kisebbséget, Románia pedig a szomszédaitól fél, elsősorban Magyarországtól. Ebben a helyzetben a térségben jelen lévő NATO akár még erősítheti is a biztonságot, de legalábbis a fenyegetettség érzésén csökkenthet.

Románia biztonsági kérdései

A Kelet és a Nyugat közötti globális enyhülés, a NATO és a VSZ katonai természetű éles szembenállásának megszűnése, majd ez utóbbi felszámolása gyökeresen új helyzetet teremtett Kelet-Európában is. A kilencvenes évek elejétől Románia stratégiai helyzetét alapvetően többé nem a szovjet–amerikai szembenállás által meghatározott globális, hanem főként regionális tényezők determinálták. Várható volt, hogy a görög–török ellentétekben, majd később Jugoszlávia felbomlásának a Balkán-térség egészét destabilizáló regionális hatásaiban, illetve a közel-keleti térség stratégiai viszonyainak átrendeződésében testesülnek meg az újabb biztonságpolitikai fenyegetettségek, azonban a román állam mindenek előtt belső fenyegetettséget próbált kiépíteni, arra apellálva, hogy az egykori szovjet védelem továbbra is megvédheti az államot a legfontosabb keleti és déli veszélyektől.

A román titkosszolgálat ebben az időszakban a nemzeti kisebbségeket jelölte meg a legfontosabb biztonsági kihívásnak. Az 1990. márciusi marosvásárhelyi események nyomán a hivatalos titkosszolgálati jelentések a magyar kisebbséget nevezték meg a legfontosabb veszélyforrásként. Ennek erősítése érdekében Magyarország számított a külső veszélyforrások közül a legfontosabbnak. Sokak előtt ismert tény, hogy az 1989-es romániai események alkalmával a román hadsereg Magyarország részéről támadást várt, majd később hasonló propaganda indult el a magyar segélyszállítmányok körül is. És hasonló gyarmatosítási törekvésnek számít minden romániai magyar gazdasági befektetés.

Ebben az időszakban az első számú biztonsági kihívás az egynemzetiségűnek tételezett román államképletben: a terrorizmusba torkolló szeparatizmus, amelynek legsajátosabb formáját a magyar nacionalista mozgalom jellemezte. A „magyar veszély” 1996-ig a választási kampányok részévé is vált, hol belső fenyegetettségként, hol külső expanziós veszélyként jelenítették meg és nemcsak a szélsőséges nacionalista pártok. 1996-tól az RMDSZ kormányzati felelősségvállalása után a közvélemény számára változott ez a veszélyforrás, hiszen a romániai magyarság politikai érdekképviselője bebizonyította, hogy nem törekszik Erdély elszakítására. Ebben az időszakban a román titkosszolgálat a gazdasági menekülteket tekintette a legfontosabb veszélynek, ezek közül is kiemelten a növekvő lélekszámú kínai populációt és a román állam elismerte, hogy az ázsiai és a török kábítószerüzérek előszeretettel választják az „átesztöbb” román határt Európába való bejutási pontként. A kormányzati ciklus utolsó évében azonban belső veszélyforrásként megjelentek azon politikai erők, amelyek az ország stabilitásának megbontására készültek, és újabb bányász-megmozdulásokat provokáltak. Erre jött a kormányzat gyors válasza, amelynek során csak első lépésnek szánták Miron Cosma bányászvezér bebörtönözését és elítélését, ezt követte volna a Nagy-Románia Párt vezetőinek a politikai életből való eltávolítása. Ebben az időszakban Corneliu Vadim Tudor, a diktátor egykori „udvari költője” több alkalommal is egyértelmű utalást tett arra, hogy titkosszolgálati eszközöket is bevet pártja hatalomra kerülése érdekében.

2000-ben az újabb kormányváltás és a nacionalista erők rendkívül jó választási szereplése után egy rövid időre megint a magyar kisebbség került a román állambiztonság érdeklődésének középpontjába, amikor például parlamenti csatározások napirendjére került a román állam szuverenitásának székelyföldi elvesztése. Ez az újabb nacionalista kirohanás azonban hamarosan erejét veszítette, de legalábbis a NATO-csatlakozás idejének közeledésével háttérbe szorult, és nem nemzetbiztonsági, csupán érzelmi kérdésként jelentkezett és jelentkezik azóta is.

A jelen viszonyok között Romániának meg kell találnia helyét és szerepét Európában és az Európával határos térségekben, kiemelten a regionális konfliktusok megelőzését és kezelését kell szem előtt tartania, és illeszkednie kell a politikai, a katonai együttműködés új formáit előtérbe helyező NATO-felfogáshoz, amennyiben Európához szeretne csatlakozni és a NATO-ba integrálódni. Emellett pedig saját biztonságát is figyelembe véve fokozottan számolnia kell a Balkán-félszigeten folyamatosan felizzó etnikai konfliktusok biztonságpolitikai természetű következményeivel, és a Fekete-tenger és a Kaukázus térségében végbemenő folyamatok közvetett és közvetlen hatásaival is. Ez utóbbi esetben komoly biztonságpolitikai kérdéseket vetnek fel a Moldvai Köztársaságban az év eleje óta tartó erőszakos események.

Ilyen körülmények között, a román politikai vezetésnek folyamatosan azon kell munkálkodnia, hogy összebékítse az esetleges NATO-tagságból fakadó kényszere-

ket, kötelezettségeket a sajátos román nemzeti érdekek diktálta követelményekkel, s lehetőség szerint saját törekvései és érdekei szempontjából optimálisan kamatoztassa az euroatlanti és az európai katonai, gazdasági és politikai integrációkhoz tartozásának tényét. Figyelembe véve a lakosság egy jelentős részének és a számottevő befolyással rendelkező nacionalista orientációjú politikai elit nyugatellenes érzelmeit, a kormányok, politikai irányultságuktól függetlenül, gyakran kénytelenek voltak bonyolult és nem kockázatmentes politikai-diplomáciai játszmákba bocsátkozni, amelyeknek mérlege a legtöbb esetben negatív lett. Ilyen lépésnek látszik C. V. Tudor egyik legutóbbi nyilatkozata, amelyben felszólítja a Nastase-kormányt, hogy a román állam ajánljon üzenetet Oroszországnak: lemond a NATO-tagságról, ha Vlagyimir Putyin orosz elnök ennek fejében garantálja Besszarábia Romániához kerülését.

Romániának a XXI. század elején stratégiai, politikai és katonai szempontból lényegesen összetettebb és kevésbé kiszámítható helyzettel kell megbirkóznia, mint a II. világháború vége óta bármikor. Az új helyzetet egyidejűleg jellemzi a külpolitikai mozgástér tágulása, az önálló cselekvés lehetősége és felelőssége, továbbá a globális veszélyforrások csökkenésével szemben a regionális fenyegetettség növekedése. Ebben a veszélyes helyzetben a román diplomácia egyelőre ügyesen egyensúlyoz, azonban az országon belüli feszültségeknek egyre kevésbé tud ellenállni, aminek a gazdasági-társadalmi fellendülés láthatja a kárát.

Ami az ország katonai felkészültségét illeti: minden bizonnyal elmarad az elvárt követelményektől. Március közepén Brüsszelben egyenként értékelték a csatlakozásra váró államok, amelynek során Romániát arra biztatták, hogy valósítsa meg a haderőreformot, hogy ezzel is növelje a NATO biztonsági esélyeit, jóllehet a hadsereg felkészültsége önmagában nem volt felvételi kritérium, bár Brüsszelben eddig folyamatosan ezt hangoztatták.

Visszatérve a biztonságpolitikára, kétségtelen tény, hogy a 90-es években a balkáni térségben végbemenő folyamatok jelentették a legsúlyosabb kihívást a „vén kontinens” biztonságára és stabilitására. Ez a harmadik évezred legelején sincs másként. Az Egyesült Államok és Nyugat-Európa alapvető stratégiai, gazdasági és politikai érdeke, hogy a Balkánon, a Földközi-tenger keleti medencéjében és a Fekete-tenger térségében regionális alapokon nyugvó, tartósan kiegyensúlyozott és stabil viszonyok jöjjenek létre. Ezek megteremtése nem képzelhető el Románia bekapcsolása és részvétele nélkül.

Románia szomszédságpolitikája

A 2000 őszén felállt új román kormány szorosabb együttműködésre törekedett Bulgáriával, hiszen valamiféle eredményt ezen a téren is fel kellett mutatni. De Jugoszlávia ilyen megegyezésre már nem volt alkalmas, mivel a saját belügyeivel, belső harcaival

és az újjáépítéssel volt elfoglalva. Magyarország mindig ellenséggként jelent meg a román kormányok politikájában. Ukrajna orientációja is bizonytalan, néha igyekszik eltávolodni Moszkvától, máskor pedig éppen abba az irányba orientálódik. A testvérként elfogadott Moldvai Köztársaság miatt pedig Románia gyakran kapott intót nyugatról. Ebben a helyzetben egyértelmű, hogy a román–bolgár kapcsolatok erősítése került napirendre, ami azonban Romániát újra a Balkán szerves részévé teszi.

Érdekes a román–moldáv viszony, hiszen egyrészt a kormányzó PSD erőteljes nyomása újra a moldávok elhatárolódását jelentheti, másrészt Románia villamosenergia exportja szinte teljes egészében Moldvába megy, azonban a testvér nem fizet, mert nincs miből. Románia pedig mindig nagylelkűen elengedi a tartozást. A posztkommunisták chisinaui hatalomra kerülése után erőteljes románellenes hangulat uralkodik a szomszédos országban, nem egyszer éppen a hivatalos román politikát vádolják meg, hogy beleszól a moldáv belügyekbe (a közelmúltban kiutasították Chisinauból a román katonai attasét). Ugyanakkor a Nastase-adminisztrációnak is jól jön ez a helyzet, hiszen Románia így valóban megmutathatja a Nyugatnak, hogy erőteljesen kommunistaellenes, a belpolitikában pedig a moldáv érzékenységgel éppen a nacionalisták felé mutat valamiféle megértést és kárpótolni tudja őket a visszafogott magyarellenességért. Ugyanakkor mindez orosz–román vitához is vezethet, ami sokkal nagyobb kihívás a kormány számára. Nem véletlen, hogy a NATO-csatlakozás mellett megerősödtek azok a román törekvések, amelyek arra irányultak hogy végre sikerüljön aláírni a román–orosz alapszerződést is.

A Bulgáriához való viszony újabb javulása a kormányváltásnak köszönhető, hiszen a CDR–PD–RMDSZ kormány négy évig (1996–2000 között) inkább elhatárolódni próbált a Balkántól retorikában és kapcsolatrendszerében. Ráadásul ebben az időben Szófia gazdasági gondjai eltávolították Bulgáriát az integrációra áhítozó második körös államok köréből is. A rendszerváltást nagyon hasonló módon alakító két állam történelmileg mindig kapcsolódott. A Nastase-kormány pedig nemcsak Románia balkáni identitásának erősítése érdekében tett gesztusokat Bulgária felé, hanem a belső vitákkal tarkított román reformfolyamatot hamarosan utolérte a bolgár állam, sőt bizonyos vélemények szerint a gazdasági reformok terén jóval megelőzte. A két állam nagyon sok közös külpolitikai akcióval igyekezett bizonyítani NATO- és EU-érettségét.

Jugoszlávia szétesése nagyon komoly problémát jelentett Románia számára is, hiszen a történelemben Jugoszlávia Románia legjobb szomszédjának számított, így az országban dúló háborúk megzavarták Románia térségbeli politikáját is, és ez ambivalens helyzetbe sodorta a román hivatalos politikát. Ugyanakkor egy egyértelmű NATO-elkötelezettség esetén Románia már az első körös NATO-csatlakozásból is kihagyhatatlan lett volna, éppen a jugoszláv helyzet miatt. Most viszont a kettészakadt jugoszláv társadalommal való kapcsolat annyira bizonytalan, hogy a román vezetés inkább kívár.

Ukrajna a térség nagyhatalmi státusára tör, és emiatt a hozzá való viszony kiemelt fontosságot kapott Románia szomszédságpolitikájában is. Ukrajna kezdetektől részt vett a NATO Béképartnerség Programjában, azonban Moszkvával is szoros viszonyt igyekszik fenntartani. Ukrajna legfontosabb biztonságpolitikai döntése volt a nukleáris arzenáljáról való lemondás, amellyel a nemzetközi erők elismerését kívánta ki. Az ország nagyon hamar bejelentette, hogy nem szeretne a NATO tagjává válni, de nem ellenzi a Szövetség keleti bővítését és ugyanakkor megpróbál katonai szempontból is leszakadni Oroszországról. Újabban pedig Kucsma elnök egyre gyakrabban hangoztatja, hogy Oroszországhoz hasonlóan Ukrajnát is valamiféle sajátos státusz illeti meg a NATO kapcsolatokban.

A most hatalmon lévő politikai formációk tisztában vannak azzal, hogy Bukarest útja a Nyugat felé Budapesten keresztül halad. Az új kormány is tisztában van ezzel a helyzettel, azonban Románia integrációs céljainak elérhetetlensége miatt jóval konfrontatívabb politikát folytat. A miniszterelnök első román–magyar viszonyban tett nyilatkozatában nyíltan visszautasította a csíkszeredai magyar főkonzulátus megnyitását, és többször megjegyezte, hogy csökkenteni kellene a budapesti politikusok erdélyi látogatásainak számát, akár adminisztratív eszközökkel is.

A legnagyobb hiányosságok azonban a regionális együttműködésekben vannak, hiszen a centralizált román állam továbbra sem tud megfelelni az EU regionális politikájának. Továbbra sem sikerül az EU integrációs programjait kihasználni, így Románia folyamatosan lemarad a PHARE, SAPARD vagy ISPA alapokban rejlő lehetőségekről.

A NATO-bővítés, Románia nagy esélye

A jelenlegi helyzetben úgy tűnik, hogy Bush elnök és a NATO főtitkára egységes európai biztonsági rendszert kíván kiépíteni a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, ez pedig csak hét állam felvételével lehetséges. Valószínű, hogy hosszú időre ez lesz az utolsó NATO-bővítés, talán csak Ausztriának van esélye arra – ha feladja semleges-ségét –, hogy csatlakozzék az Észak-Atlanti Szövetséghez. Természetesen felmerül még Európa délkeleti részének, a Balkánnak, a Kaukázusnak és a keleti Mediterráneumnak a NATO-ba való felvétele is, azonban nem valószínű, hogy a Balkánon az elmúlt évtizedben végigsöpört nacionalista, etnikai és vallási háborúk után néhány évvel a nyugati hatalmak úgy ítélik meg, hogy érettek egy biztonságpolitikai integrációra. Ami a Kaukázus térségét illeti, két kérdés is nehezíti az integrációt, egyrészt ezek az államok nem értek meg a csatlakozásra, másrészt pedig erős orosz befolyás alatt állnak, és biztonságuk nem garantálható Oroszország részvétele nélkül. A NATO déli erősítése rendkívül fontos kérdés az egyre növekvő nemzetközi terrorizmus és bűnözés miatt is. A gazdasági menekültek komoly kihívást jelente-

nek az európai államok számára, illetve a terrorizmus veszélye olyan főbiát alakított ki, amelynek leküzdése sokáig nem lesz lehetséges. Márpedig ebben a helyzetben a délkelet-európai államok (Bulgária és Románia) mihamarabbi bekapcsolása a NATO vérkeringésébe és Szerbia, Montenegró, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, valamint Albánia közelítése a biztonsági struktúrákhoz, elengedhetetlen lépés az új biztonsági kihívások ellensúlyozásához.

Konklúzió

A legnagyobb kihívás Románia számára egy strukturálisan átszervezett, mennyiségileg csökkentett, de minőségileg magasabb követelményeknek is megfelelő fegyveres erő létrehozása. A sorállományt valószínűleg Romániában sem lehet átalakítani úgy, hogy a magas professzionalitás, az összefegyvernemi szemlélet, a külföldön történő bevethetőség, a nagy operativitás, a logisztikai önállóság és az interoperabilitás, valamint a szövetségi eszközök alkalmazásának képessége jellemezze, valószínű, hogy ehhez komoly strukturális átalakításokra lesz szükség. Tehát, ami az ország katonai felkészültségét illeti: minden bizonnyal elmarad az elvárt követelményektől.

Azonban azt el kell fogadni, hogy a NATO-tagság nem beteljesülés, hanem egy korábbi folyamat felgyorsítója és remélhető, hogy a román demokratizálódási folyamaton is segíteni fog, bár csak vágy, hogy az ország a közeljövőben minden dimenzióban nyugati típusú demokrácia legyen. A Szövetségbe való felvétel egyúttal azt is jelenti, hogy megállíthatatlan a demokratizálódási folyamat, kérdés persze, hogy a román társadalom ezt mennyire fogja elfogadni. A NATO-tagság komoly belpolitikai kötelezettségeket is jelent, amibe a szélsőséges kisebbségellenesség visszaszorítása is beletartozik, csakúgy, mint a külpolitikában a korrekt és kiszámítható szomszédságpolitika, ami viszont a Magyarországgal való együttműködést feltételezi.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a XXI. század legelejének átfogó nemzetközi és európai fejleményei a nyilvánvaló kockázatok mellett – vagy ezek ellenére – egészében a korábbiaknál kedvezőbb keretfeltételeket kínálnak a sajátos román külpolitikai és biztonságpolitikai érdekek és törekvések érvényesítésére. A speciális „európai küldetés” eredményes betöltésének elsődleges és legfontosabb feltétele az európai szövetségesek és az Egyesült Államok biztonságpolitikai, diplomáciai, katonai és gazdasági támogatása. Emellett szükséges Oroszország jóindulatának megszerzése, s természetesen a kölcsönös bizalmon alapuló stabil együttműködés megteremtése a balkáni szomszédokkal és a Fekete-tenger medencéjének államival. Ebből a szempontból is a román–magyar viszony jelenti a román nemzetvédelmi politika Achilles-sarkát, márpedig ez a feszültség aligha összeegyeztethető

a stabilitás megteremtését ígérő, nagyobb stratégiai szerepvállalás igényével. Ugyanez érvényes a két nép közötti hagyományos ellenszenvre és bizalmatlanságra, amivel a hatalmon lévőknek mindkét országban mindenkor komolyan számolniuk kell, s aminek oldása semmiképpen sem képzelhető el az erdélyi magyar kérdésben fennálló változó intenzitású feszültség csökkentése nélkül. Ennek a kérdésnek a megoldása valójában a román nemzetállam érzelmi kérdéseinek megoldásában keresendő.

Bibliográfia

Deák Péter: *Magyarország és a NATO* (tézis tanulmány). József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány Társadalompolitikai Elemző és Információs Műhely (www.jadat.hu).

Fati, Sabina: Diplomatia Romneasca si integrarea is structurile euro-atlantice: a politca neclara. In.: *Politica Externa*, anul II. nr. 2.

Gabanyi, Anneli Ute: Rumänien und der Kosovo-Konflikt. In.: *Südosteuropa*, 48. Jg. 1999. 9–10. no. 475–495. p.

Haerpfer, Christian – Milosinski, Cezary – Wallace, Claire: Old and new security issues: in post-communist Eastern Europe: results of an 11 nation study. In.: *Europe-Asia Studies*, 51. vol. 1999. 6. no. 989–1011. p.

Karaosmanoglu, Ali L.: NATO Enlargement and the South: A Turkish Perspective. In.: *Security Dialog*, 1999. 2. no. 213–224. p.

Mungiu-Pippidi, Alina: Nehéz idők nacionalizmusa. In.: *Cuvintul*, 1995 (magyar fordítás: BUKSZ 1996 nyár)

Pfaff, William: A hegemonia kérdése. In.: *Európai Szemle*, 2001. ősz, 3–15. o.

Sloan, Stanley R.: *A transzatlanti kapcsolatok jövője*. Elhangzott NATO Parlamenti Közgyűlés Politikai Bizottsága előtt, 2001. október 7. Ottawa (www.atlanticcommunity.org).

Jegyzetek

¹ Mungiu-Pippidi, Alina idézett cikkében ezzel nem ért egyet, szerinte üres tér volt, afféle „kulturális no man’s land”.

² Mint ismeretes 2001. őszén az EU országjelentéseiben egyedül Romániát marasztalja el, amiért továbbra sem sikerült működő piacgazdaságot kialakítania és megszilárdítania.

³ Ekkor állapodtak meg a szabadkereskedelmi övezet kialakításában is, ami pozitívan befolyásolta a térség gazdasági kapcsolatainak alakulását.

⁴ Némi ellentmondás van ebben, hiszen az afganisztáni műveletek során igyekeztek mindenkét (talan kivéve a briteket) távol tartani a harcoktól. Azokban a térségekben pedig, ahol nincs közvetlen érdekük, azt nagyon gyorsan az európai szövetségesekre bíznák, ugyanakkor az Egyesült Államok vezetése újabban elég látványosan Kelet felé kacsingat (lásd Bush távol-keleti látogatását).

⁵ Hatalmas vihart kavart az 1972-es ABM-szerződés egyoldalú amerikai felmondása. Lásd: Répás-Balázs: Élesedik a vita a rakétavédelmi rendszer körül (2001. február 16. www.index.hu)

⁶ George W. Bush State-of-the-Union beszéde 2002. január 29-én.

⁷ Magyarország után Csehország is bejelentette, hogy Gripeneket fog vásárolni.